کمونیست

کمونیست ـ شماره ۲۹ (سال ششم) سازمان انقلابیون کمونیست (م ـ ل) اردیبهشت ۱۳۵۰

خاندان اشرار پهلوی ، خاندان تبهکاران فاشیست و دلالان امپریالیسم

(دنباله
از شماره‌ی پیشین)

در منطقه چه خبر است ؟

از اسفند ماه سال ۱۳۴۹ که شاه و صدام حسین بدلالی بومدین و بقیمت کنار و از هستی ساقط شدن هزاران هزار تن از خلق کرد عراق و مقداری پول توجیبی و جیغ فرنگی به ملا ـ مصطفی بارزانی ، عنصر بزرگمنش ، بیشرم و خائن به خلق کرد و جناحهای خاورمیانه ، از یکدیگر بوسه گرفتند تا کنون وضع آنطور که محمدرضاشاه جلاد میخواست بوقوع نپیوسته . سازش خائنانه‌ی دولت عراق با ایران فاشیست و زائد ارتجاع و کنار گذاردن کردها در عراق ، البته برای محمدرضاشاه که در درون کشور با رشد " ناگهانی " کمیتکشها و " تحریکات " سیاسی و " تنگنا های " اقتصادی و در عرصه‌ی منطقه مجبور به مقابله در جنبه جبهه بود و رقابت بخش میشود ؛ بوقوع نپیوسته . در حالیکه جلیقوطات ترکیه از پیش از این سازش بود که بمجله‌ی حزب " رستاخیز " گذائی شاه برای رفتن وفق تضادهای درون دارودسته‌های حاکم و تشدید نیرو سیاسی و امنیتی اد منطقه علم شده ، قتل مخفیانه‌ی مهدی بن‌برکان و انقلا ـ بیون دریند و تعویض همه‌جانبه‌ی پنجال رکیف و ناپودی بی‌تأمل مبارزین اپ گرفت و حملات ارتش تیمارزکار شاه بوطیه نواحی نیرو ـ های انقلابی خلق عمان در وخامت شدید و گسترش یافت .

لیکن سازش ایران و عراق در متن بالا گردن بگرفته تضادهای سیاسی (و اقتصادی) در منطقه بیوژه بگرفت و خود باین ریشه تضادها دامن میزد . بدون شك از چنین سازشی ، اگر چه آقای بومدین ممکن بود راضی باشد ، وگارت تحریك از شوق وغرب و شمال و جنوب بسوی پشتیبانه‌های ایران و عراق سرازیر کرد ، ولی پاره‌ای از بروك‌های عربی منطقه‌ی خلیج را به فکر و تعمیق و پیا ـ بردست ترکوتیم به نگرانی فرو برد . باید توجه داشت که حکومت خائن و تبارزجوی شاه با آنکه تهیاز جنایتکارانه‌ای بسرزمین عمان ـ ان ظرو برخی پیمانهای دوجانبه با شیوخ مرتجع اماراتعربی و هم کاری علو ، با تأیید ضمنی سایر کشورهای عربی منطقه‌ی خلیج (سوداء ار ، تا قبل از " رویدی " الجزایر " و تا حدودی کویت) وحتی کشورهای درنیشین عربی ، چون مصر همراه بود ، لیکن ، در پیوند آوردن یك دسته بندی منطقه‌ای با همه‌ی کشورهای ارتجاعی منطقه‌ی نارمده ، بر اساس پیمانی که در آن الهیت سیاسی دار و ـ دستور محمدرضاشاه رسما تأیید شده باشد ، توفیق نیافت . با سازش ایران و عراق ، روشن بود که بر نگرانی‌های کویت از جانب دولت عراق و پیگیری و دیگرگونی که بتواند در چارچوب اوپك که طبو ـ عات عرب‌بدان اشاره میکنند ، به موقعیت این دو کشور و نفش آنان در چارچوب چگونگی تأمین و پیشبرد سیطره‌ی امپریالیسم آمریکا در منطقه و رقابت‌های میان گروههای پیمانی امپریالیستی آمریکائی ـ شاه ، که کالاهای وارداتی ایران بیشتر از روی خاکستان میگذرد و نیز نزدیکی و سهولت تماس بیشتری با اروپا از راه ترکیه میبود ، است ، وارد . همکاری ترانزیتی تا شوروی و کشورهای اروپای شرقی (جـون بلغارستان) شده است (مثلا شرکت مشترك حمل و نقل با بلغار ـ ستان و قرارداد اولیه کشی گاز بست اروپای غربی از راه قفقاز و اروپای شرقی) . البته در این زمان مناسبات میان ایران و افغا ـ نستان ، با توجه به افزایش حجم همکاریهای اقتصادی و بسط شبکه‌ی ساواك در کشور اخیر و گسترش استبداد و ترور سیاسی در افغانستان با پیشگیری دولت ایران بحدی پیش رفت ، درهمین اوان ، رفت و آمدهای فراوان امرا و شیوخ خلیج فارس به تهران " طبیعتم کذعی مطبوعات رژیم نشان داد که درمعنی زمان معنی همچنان افزایش مییابد ، درحالیکه رژیم شاه در همین زمان معنی پایان یافتن جنگ در ظفار بود ، و لی در واقع برای گسترش تحریکات خود بوطیه بمن دموکراتیك و مجبور کردن سایر دول عربی خلیج بـه پذیرش این ماجراجوئی نظامی و تحکیم سیطره‌ی آمریکائی ـ ایرانـی بر پهنه‌ی خلیج میکوشید . بی‌دلیل نیست که مثلا اطلاعات درباره‌ی اعلامیه‌های مشترك دارود ستمی شاه با شیوخ و امرای خلیج درتهران بتشویق تحریك آمیزی انتشار نیافت . این اعلامیه‌ها در ضرایطی که در یك گوشه منطقه ، بدست یك گروه کوچك و با حمایت یك دولت کوچك منطقه ، تحریکاتی تحت‌عنوان ظفار وجود دارد ، اثر خرسند کننده‌ای باقی میگذارد . " (۲۰ آبانماه ۵۰) منظور از " گروه کوچك " جبهه" خلق برای رهائی عمان و نظر از " دولت کوچك " یمن دموکراتیـك بود . بدنبال آن مطبوعات رژیم و بلندگوهای تبلیغاتیش بـرای تغییر " اثر خرسند کننده‌ی " یاد شده ، یعنی جلب توجه دول عربی خلیج به ضرورت تحریکات دولت ایران و قبول آنها بسیاری در و ـ دستور شاه در منطقه ، روی حضور نظامیان کوبائی در یمن دمو ـ کراتیـك متمرکز شد . بدنبال آن مطبوعات رژیم و بلندگوهای تبلیغاتیش بـرای پایان دادن بجنگ در ظفار بود و لی در واقع برای گسترش تحریکات خود بوطیه یمن دموکراتیك و مجبور کردن سایر دول عربی خلیج بـه پذیرش این ماجراجوئی نظامی و تحکیم سیطره‌ی آمریکائی ـ ایرانـی بر پهنه‌ی خلیج میکوشید . بی‌دلیل نیست که مثلا اطلاعات درباره‌ی اعلامیه‌های مشترك دارود ستمی شاه با شیوخ و امرای خلیج درتهران بتشویق تحریك آمیزی انتشار نیافت . این اعلامیه‌ها در ضرایطی که در یك گوشه منطقه ، بدست یك گروه کوچك و با حمایت یك دولت کوچك منطقه ، تحریکاتی تحت‌عنوان ظفار وجود دارد ، اثر خرسند کننده‌ای باقی میگذارد . " (۲۰ آبانماه ۵۰) منظور از " گروه کوچك " جبهه" خلق برای رهائی عمان و نظر از " دولت کوچك " یمن دموکراتیـك بود . بدنبال آن مطبوعات رژیم و بلندگوهای تبلیغاتیش بـرای تغییر " اثر خرسند کننده‌ی " یاد شده ، یعنی جلب توجه دول عربی خلیج به ضرورت تحریکات دولت ایران و قبول آنها بسیاری در و ـ دستور شاه در منطقه ، روی حضور نظامیان کوبائی در یمن دمو ـ کراتیـك متمرکز شد . بدنبال آن مطبوعات رژیم و بلندگوهای تبلیغاتیش بـرای تغییر " اثر خرسند کننده‌ی " یاد شده ، یعنی جلب توجه دول عربی خلیج به ضرورت تحریکات دولت ایران و قبول آنها بسیاری در و ـ دستور شاه در منطقه ، روی حضور نظامیان کوبائی در یمن دمو ـ کراتیـك متمرکز شد .

هما با سیر وقایع و تضادهای درونی ، ویـك رقابت میان اعضای آن بر سر فروش بیشتر نفت ، با پائین آوردن بهای نفت جهت افزایش قدرت رقابتی آن در بازار جهانی تبدیل کویت و عربستان سعودی به متحدان اصلی امپریالیسم شوروی در این شعبه ـ های عضو اوپك در درون ، ظاهرا بخاطر تضادهای درونی ، اما در واقع بعلت تضاد های میان اعضای آن ، وگارتن به بن بست کشید ، چنانکه برگزاری اد اهی کنفرانس نامبرده در ابوظبی که قبلا زمان آن تعیین شده بود ، بعلت عدم شرکت پانزده‌ین دولت ایران در آخرین سا ـ عات تا اواخر بهار جاری بتعویق افتاد . بدین شکل ، تشدید رقابت میان عربستان سعودی و ایران در چارچوب اوپك که مطبوع عات غرب بدان اشاره میکنند ، به موقعیت این دو کشور و نقش آنان در چارچوب چگونگی تأمین و پیشبرد سیطره‌ی امپریالیسم آمریکـا در منطقه و رقابت های میان گروههای پیمانی امپریالیستی آمریکائی ـ شاه ، که کالاهای وارداتی ایران بیشتر از روی خاکستان میگذرد و نیز نزدیکی و سهولت تماس بیشتری با اروپا از راه ترکیه میبود ، است ، وارد . همکاری ترانزیتی تا شوروی و کشورهای اروپای شرقی (جـون بلغارستان) شده است (مثلا شرکت مشترك حمل و نقل با بلغار ـ ستان و قرارداد اولیه کشی گاز بست اروپای غربی از راه قفقـاز و اروپای شرقی) . البته در این زمان مناسبات میان ایران و افغا ـ نستان ، با توجه به افزایش حجم همکاریهای اقتصادی و بسـط شبکه‌ی ساواك در کشور اخیر و گسترش استبداد و ترور سیاسـی در افغانستان با پیشگیری دولت ایران بحدی پیش رفت ، درهمین اوان ، رفت و آمدهای فراوان امرا و شیوخ خلیج فارس به تهران " طبیعتم کذعی مطبوعات رژیم نشان داد که درمعنی زمان معنی همچنان افزایش مییابد ، درحالیکه رژیم شاه در همین زمان معنـی پایان یافتن جنگ در ظفار بود ، و لی در واقع برای گسترش تحریکات خود بوطیه بمن دموکراتیك و مجبور کردن سایر دول عربی خلیج بـه پذیرش این ماجراجوئی نظامی و تحکیم سیطره‌ی آمریکائی ـ ایرانـی بر پهنه‌ی خلیج میکوشید . بی‌دلیل نیست که مثلا اطلاعات درباره‌ی اعلامیه‌های مشترك دارود ستمی شاه با شیوخ و امرای خلیج درتهران بتشویق تحریك آمیزی انتشار نیافت . این اعلامیه‌ها در ضرایطی که در یك گوشه منطقه ، بدست یك گروه کوچك و با حمایت یك دولت کوچك منطقه ، تحریکاتی تحت‌عنوان ظفار وجود دارد ، اثر خرسند کننده‌ای باقی میگذارد . " (۲۰ آبانماه ۵۰) منظور از " گروه کوچك " جبهه" خلق برای رهائی عمان و نظر از " دولت کوچك " یمن دموکراتیـك بود . بدنبال آن مطبوعات رژیم و بلندگوهای تبلیغاتیش بـرای تغییر " اثر خرسند کننده‌ی " یاد شده ، یعنی جلب توجه دول عربی خلیج به ضرورت تحریکات دولت ایران و قبول آنها بسیاری در و ـ دستور شاه در منطقه ، روی حضور نظامیان کوبائی در یمن دمو ـ کراتیـك متمرکز شد .

بعنای گفته‌ی فوق الذکر شاه ، و بیژه پیش آخیز الذکر که او بیانگر نگرانیهای وی راجع به تحولات منطقه‌ی خلیج میبود ، نزدیـك به دو ماه بعد ، اعلامیه‌ی مشترك یمن دموکراتیك و عربسـتان سعودی بمنظور " برقراری روابط عادی " میان دوکشور " بر اساس برادری عربـی " ، و از جمله بوطیه " هرگونه دخالت خارجی که به صلح و امنیت در منطقه زیان رساند " ، و پشتیبانی قوی دولـت یمن شمالی از اعلامیه‌ی نامبرده ، کشوره ترکشت ؟ چه اعلامیه‌ی نـا ـ مبرده از دیدگاه سران سرسپرده‌ی دولت عربستان سعودی جلوه‌ـه حضور سیاسی ـ نظامی امپریالیسم آمریکا نمیتوانست باشد و از سوی دیگر تنها حضور نظامی گسترده‌ی تجاوزکاران ایرانی و تحریـکات دارود ستمی سرسپرده‌ی شاه ، که ایفا با پشتیبانی و حمایـت امپریالیسم آمریکا و انگلیس صورت میگیرد ، بوطیه یمن دموکراتیك بـود که برجسته ترین تظاهر دخالت خارجی را در مرزهای یمن تشکیل

بقیه در صفحه ۲

میدان . بدنبال آن ، سفر رسمی ملك خالد ، پادشاه عربستـان سعودی به کویت ، بحرین ، قطر و امارات متحده‌ی عربی ، در فروردین ماه سال جاری بمنظور تقویت " اتحاد اعراب " و " حفظ ثبات و امنیت " خلیج فارس ، و در همان اوان (اسفند ـ فروردین) سفر شاه به پاکستان ، مذاکرات میان ایران و پاکستان جهت تقویت " پیمان همکاریهای منطقه‌ای " که از ایران ترکیه و پاکستان تشکیل شده است ، و امیدوا بسط آن از دو سوی غرب و شرق ایران ، نشان دادگر تضادها و رقابتهای میان دول ارتجاعی خلیج ، در چارچوب سیطره‌ی امپریالیسم آمریکا و بیژه میان درقطب نفوذ سیاسی و مالی و نظامی ایران و عربستان سعودی . چندان " تزدیك و جسته گهم نیست .

برای همین برگزاری کنفرانس کشورهای عضو " پیمان همکاری منطقه‌ای " یعنی ایران ، ترکیه و پاکستان ، در اوایل اردیبهشت ماه سال جاری در شهر ازمیر ، جدیدی خاص برای دنبال کنندگان سیر وقایع منطقه بدست آورد . در حالیکه جلیوطات ترکیه از پیش از یك ماه قبل از تشکیل کنفرانس نامبرده با شرکت وزرای امور خارجه‌ی دول عضو ، ولی با ذکر این مطلب که طرح هائی برای تقویت پیمان نامبرده ، و احیانا بررسی طرح ایجاد یك دسته بندی جدید بنام " بازار مشترك " از سه کشور ایران ، ترکیه و پاکستان طرح است ، کنفرانس مزبور با یکی دو روز تأخیر با حضور سران سه کشور مزبور برای تقویت مناسبات دوجانبه و تأکید بر اینکه " پیمان مشترك " (یعنی همان پیمان سنتو) در راه تقویت مناسبات خود با تر ـ کیه و پاکستان در چارچوب " پیمان همکاریهای منطقه‌ای " از یکسو و جلب برای از نست غرب و افغانستان و هندوستان از سمت شـرق و همچنین به پشتیبانی تلویحی از سوی دارود سته انیونسدات در مصر در مقابل هماهنگی دولته گرانمایی بر سر مسائلی فلسطین و وقایع دسیسه آلود لبنان اجتماع یافت ، لیکن سئونهای ایـن دسته بندی بسیار ارزان و در واقع از خشت وگل ساخته شده است زیرا مجموعی کشورهای مورد نظر خود در بحران اقتصادی سیاسی بسر برده و رژیمهایشان در داخل شدیدا بسوی انفراد می ـ گرایند . رژیم کنونی ترکیه هم اکنون دگیرودار تضادهای شدیدسه داخلی و خارجی است و در اردوستمی سرسپرده‌ی دنبال ، که دست ـ های ارزان امپریالیسم آمریکا از آن حمایت میکند ، در برابر تـج افزایندات دولته‌ای مردم ، ترکیه رقابت شدید امپریالیسم‌های آمـر ـ یکائی و اروپائی و گروهبندیهائی بورژوائی ترکیه وغیره ، فردای خـود را نمی‌شناسد . رژیمهای پاکستان و افغانستان نیز در وضع بـدی بسر میبرند ، و اصولا آقای بوتو از اوضاع منطقه کمتر از همه احساس آرامش میکند و داودخان نیز وضع خود را هنوز مستقر نمی‌داند و نمی‌بیند . رژیم ایندرا گاندی در هند نیز چنانکه بحرانهای سیا ـ سی درون آن کشور در طی یکی دو سال اخیر نشان داد ، و در مجموع بشدت بی‌نظیر ناخشنودی توده‌های هند و بالا گرفتن رقابت ـ های امپریالیسم آمریکا و سوسیال ـ امپریالیسم شوروی در این شبه ـ قاره ، در داخل مجلس و دولت هند ، چندان محکم نیست . و امـا دارهای دیگر ، و روی هم رفته ، در کشورهای آسیائی و آفریقائی و شوروی ، تضادهای درون دارودستمهای حاکم ، و همچنین برخـا ـ ستن دیواری جنبش ملی کرده ، انتظار میرود ، علاوه بر اینهـا ، مناسبات دول عمده بحث در چارچوب بلوك دسته بندی سیاسی برای رژیم طمعکار و فاشیست محمدرضاشاه و دارود ستمانی آن وزنهای را که برای خود در این چارچوب می‌جوید ، نتواند داد . چـه در صورت تحقق چنین دسته بندی بی‌اگر همه‌ی این کشورها ، رژیم ـ هائی از قبیل عراق و هند و ستان خود ادعاهای زیادی داشتـه و در جستجوی جایگاه بالائی برای خود به دارود ستمی شاه چند ـ ان رو نخواهند داد ، و بعلاوه تضادهای منتوع و عمیق میان هنـد و پاکستان ، پاکستان و افغانستان ، وحتی عراق و ایران ، با وجود برخورد بظاهر صلح جویانه‌ایشان ، و اعلامیه‌های مشترکشان در بعدهای مختلف ، با اشاره‌ی چشم و ابروی شاهانه قابل ترمیم نیست ، و بیمورد نیست که بوتـوی فلك زده با حیرت و سرگردانی به اطر ـ اف خود می‌نگرد ، و اوضاع را با وجود حالت بظاهر " صلح آمیـز " و " بی‌سر و صدایی " خوش نمی‌بیند .

تبلیغات چیان رژیم محمدرضاشاه ، که در کنفرانس وزرای امورخارجه‌ی کشورهای ایرانی در ترکیه در اردیبهشت ماه ، از حرفـه‌ای قدیمی ، رئیس بخش سیاسی سازمان آزاد بخش فلسطین ، یعنی بزاظهار سیاستگزاری وی از بابت " الهیت " دادن بمسئلـه فلسطین (ولیخما مسائل لبنان) بخاطر نزدیکی در سایه افشـان مسئلهی عمـان (و طبعا مسائل خلیج) اظهار خوشوقتـی کرده ، آنرا برجسته میکنند ، باید بدانند که اوضاع بهمین منـوال پیش نخواهد رفت و مسئله‌ی عمـان مسئلهی کلیدی منطقه‌ایست که ایران نقش زاندارمی آنرا میکوشد ایفاء کند ، و علیرغم سیر بی‌سر و صدای جریانات خلیج ، علیرغم سکوت خائنانه‌ی دولتی چون مصـر و سوریه وغیره ، که اکنون مشغول توطئه گری بر سر سرنوشت خلـق فلسطین در لبنان هستند ، وغیره ، و سکوتی بحران بس شد ـ ید پست و رژیم خائن ، پاتیست و تجاوزکار محمدرضاشاه سیر انفراد منطقی خود را طی کرده و خواهد کرد .

حرکت بحرانی جامعه‌ی ایران و تشدید تضادهای داخلی و خارجی ، خنثه شدن سریع خبری بازپزی که از دارود ستمی تبهکار و خائن محمدرضاشاه بروی آن نشسته است ، ازجمله حرکت رژیم قدرت طلب ، ژاند ارم و تجاوزکار شاه بسوی افزاد در منطقه ، بایـد روح و اندیشه‌ی انقلابیون و نیروهای کمونیستی راستین ایران را بر آنچه هست به جوش و خروش برای بسیج یك حرکت واقعا انقلا ـ بی در میان توده‌های مردم برانگیزد ، بسیجی که نزدیکی و کوشش مجد انه تری را از سوی گروههای کمونیستی و انقلابی برای فعالیت متحد و اتحاد در داخل مجلس و دولت هند ، چند ان محکم نیست . و امـا دارهائی و دورنمای جدیدی از رقابتهای امپریالیست های آمریکائی و شوروی ، تضادهای درون دارودستمهای حاکم ، و همچنین برخـا ـ ستن دیواری جنبش ملی کرده ، انتظار میرود ، علاوه بر اینهـا ، مناسبات دول عمده بحث در چارچوب بلوك دسته بندی سیاسی برای رژیم طمعکار و فاشیست محمدرضاشاه و دارود ستمانی آن وزنهای را که برای خود در این چارچوب می‌جوید ، نتواند داد . چـه در صورت تحقق چنین دسته بندی بی‌اگر همه‌ی این کشورها ، رژیم ـ هائی از قبیل عراق و هند و ستان خود ادعاهای زیادی داشتـه و در جستجوی جایگاه بالائی برای خود به دارود ستمی شاه چند ـ ان رو نخواهند داد ، و بعلاوه تضادهای منتوع و عمیق میان هنـد و پاکستان ، پاکستان و افغانستان ، وحتی عراق و ایران ، با وجود برخورد بظاهر صلح جویانه‌ایشان ، و اعلامیه‌های مشترکشان در بعدهای مختلف ، با اشاره‌ی چشم و ابروی شاهانه قابل ترمیم نیست ، و بیمورد نیست که بوتـوی فلك زده با حیرت و سرگردانی به اطر ـ اف خود می‌نگرد ، و اوضاع را با وجود حالت بظاهر " صلح آمیـز " و " بی‌سر و صدایی " خوش نمی‌بیند .

تبلیغات چیان رژیم محمدرضاشاه ، که در کنفرانس وزرای امورخارجه‌ی کشورهای ایرانی در ترکیه در اردیبهشت ماه ، از حرفـه‌ای قدیمی ، رئیس بخش سیاسی سازمان آزاد بخش فلسطین ، یعنی بزاظهار سیاستگزاری وی از بابت " الهیت " دادن بمسئلهی فلسطین (ولیخما مسائل لبنان) بخاطر نزدیکی در سایه افشـان مسئلهی عمـان (و طبعا مسائل خلیج) اظهار خوشوقتـی کرده ، آنرا برجسته میکنند ، باید بدانند که اوضاع بهمین منـوال پیش نخواهد رفت و مسئله‌ی عمـان مسئلهی کلیدی منطقه‌ایست که ایران نقش زاندارمی آنرا میکوشد ایفاء کند ، و علیرغم سیر بی‌سر و صدای جریانات خلیج ، علیرغم سکوت خائنانه‌ی دولتی چون مصـر و سوریه وغیره ، که اکنون مشغول توطئه گری بر سر سرنوشت خلـق فلسطین در لبنان هستند ، وغیره ، و سکوتی بحران بس شد ـ ید پست و رژیم خائن ، پاتیست و تجاوزکار محمدرضاشاه سیر انفراد منطقی خود را طی کرده و خواهد کرد .

حرکت بحرانی جامعه‌ی ایران و تشدید تضادهای داخلی و خارجی ، خنثه شدن سریع خبری بازپزی که از دارود ستمی تبهکار و خائن محمدرضاشاه بروی آن نشسته است ، ازجمله حرکت رژیم قدرت طلب ، ژاند ارم و تجاوزکار شاه بسوی انفرا

www.iran-archive.com

حیله‌های ارسی و آینه‌ی بخت

نخستین چیزی که یک بیننده‌ی تازه‌کار در نگاه اول می‌بیند، شکل ظاهری ارسی است؛ یعنی همان پنجره‌ی چوبی مشبکی که جلوی اتاق‌های اندرونی کشیده می‌شد و از بیرون، عابران را از دیدن زنان خانه باز می‌داشت. اما کسی که فقط به همین ظاهر بسنده کند، از بزرگ‌ترین لذت این اثر محروم می‌ماند. ارسی در اصل یک وسیله‌ی ارتباط است، نه یک مانع. از پشت همین شبکه‌ها، زن خانه می‌توانست کوچه را ببیند، از آمد و شد مردم خبر بگیرد، و حتی با کسی که پشت در ایستاده بود، بی‌آنکه دیده شود، سخن بگوید. به همین دلیل، هر ارسی دو لایه دارد: لایه‌ی بیرونی درشت‌تر و ساده‌تر است، و لایه‌ی درونی ریزبافت‌تر و پرنقش‌تر.

در بررسی‌های میدانی که در محله‌ی سرچشمه‌ی بالا و چند خانه‌ی قدیمی اطراف آن انجام شده، ۱۴۲ ارسی ثبت و عکاسی شده است. از این تعداد، ۹۷ مورد هنوز در جای اصلی خود نصب‌اند و ۴۵ مورد یا به موزه‌ها منتقل شده یا در انبارها خوابیده‌اند. در ۶۱ مورد، لایه‌ی درونی کاملاً از بین رفته و فقط چارچوب آن باقی مانده است. این آمار نشان می‌دهد که بیشتر آسیب‌ها نه از فرسودگی طبیعی، بلکه از بی‌توجهی به لایه‌ی دوم پدید آمده‌اند.

ساختار شبکه و هندسه‌ی نگاه

شبکه‌ی ارسی از قطعات کوچک چوبی ساخته می‌شود که به آن «ترنج» می‌گویند. ترنج‌ها معمولاً لوزی‌شکل‌اند و با زاویه‌ی ۴۵ درجه نسبت به افق چیده می‌شوند. این زاویه تصادفی نیست. در این حالت، نور خورشید در ساعات مختلف روز کمترین مزاحمت را برای ساکنان ایجاد می‌کند و سایه‌ی شبکه روی زمین الگوهایی می‌سازد که خود بخشی از زیبایی فضا شده‌اند. در ۲۸ نمونه‌ی اندازه‌گیری‌شده، فاصله‌ی میان ترنج‌ها بین ۱۱ تا ۱۴ سانتی‌متر است؛ فاصله‌ای که به‌اندازه‌ی کافی تنگ است تا دید مستقیم را بگیرد، اما آن‌قدر باز است که هوا و نور به‌راحتی عبور کنند.

ضخامت چوب نیز حساب‌شده است. ترنج‌ها حدود ۴ میلی‌متر ضخامت دارند و لبه‌ی بیرونی آن‌ها کمی نازک‌تر تراشیده می‌شود تا سایه‌ی کمتری روی شیشه بیندازد. در ارسی‌های خوب، هیچ میخ فلزی دیده نمی‌شود؛ همه‌ی اتصال‌ها با گیر و زبانه انجام شده است. این یعنی که اگر یک ترنج شکست، می‌توان آن را بدون خراب کردن بقیه‌ی شبکه عوض کرد. همین ویژگی است که امروز مرمت این آثار را ممکن می‌کند.

نقش‌ها و رمز پنهان در طرح‌ها

نقش‌های ارسی را معمولاً به سه دسته تقسیم می‌کنند: هندسی، گیاهی و ترکیبی. نقش‌های هندسی ساده‌ترین‌اند و اغلب در خانه‌های کم‌بضاعت‌تر دیده می‌شوند. نقش‌های گیاهی، به‌ویژه طرح‌هایی که از شاخه‌ی انار یا بوته‌ی گل سرخ الهام گرفته‌اند، در خانه‌های اعیانی رواج بیشتری دارند. اما جالب‌ترین گروه، نقش‌های ترکیبی‌اند که در آن‌ها هندسه و گیاه در هم تنیده شده‌اند و گاه تشخیص آغاز و پایان طرح دشوار می‌شود.

برخی از این نقش‌ها رمزی‌اند. نقش «هشت‌پر» که در ۱۹ نمونه دیده شده، در میان بافندگان محلی نماد برکت است و معمولاً در ارسی‌هایی که رو به حیاط باز می‌شوند به‌کار رفته است. نقش «دست‌انداز» که شبیه دو دست در هم قفل‌شده است، در ۷ نمونه دیده شده و به باور سازندگان محلی برای دفع چشم بد ساخته می‌شد. این نقش‌ها همیشه در جای خاصی از شبکه قرار می‌گیرند، نه به‌صورت تصادفی. یعنی نقش‌ها نیز مانند ترنج‌ها، بخشی از یک نظم‌اند.

لایه‌ی دوم: آینه‌ی بخت

لایه‌ی درونی ارسی، که گاه «آینه‌ی بخت» نامیده می‌شود، از شیشه‌های رنگی ساخته می‌شد. رنگ‌ها معمولاً سبز، زرد، قرمز و آبی‌اند و در ترکیب‌هایی چیده می‌شوند که هیچ‌دو ارسی شبیه هم نیست. این شیشه‌ها را نه شیشه‌گر، بلکه خود بنا یا استادکار محلی می‌ساخت و گاه سال‌ها طول می‌کشید تا یک ارسی کامل شود. در ۱۴ نمونه، شیشه‌ها هنوز سالم‌اند و رنگ‌هایشان با گذشت بیش از یک قرن تقریباً بی‌افت مانده است.

وقتی نور از این شیشه‌ها عبور می‌کند، اتاق پشت ارسی به فضایی رنگی و آرام تبدیل می‌شود. به همین دلیل، از دیرباز گفته‌اند که عروس تازه باید پیش از ورود به اتاق عروسی، لحظه‌ای پشت ارسی بایستد تا «بخت روشن» شود. این باور امروز فقط یک شوخی قدیمی به نظر می‌رسد، اما نشان می‌دهد که مردم چقدر به این لایه‌ی پنهان توجه داشته‌اند. متأسفانه بسیاری از این شیشه‌ها در سال‌های اخیر شکسته یا دزدیده شده‌اند و جایگزین‌های بی‌رنگ جای آن‌ها را گرفته است.

مرمت: چه باید کرد و چه نباید کرد

مرمت ارسی کاری دقیق و صبورانه می‌خواهد. نخستین قاعده این است که هیچ قطعه‌ای را نباید دور انداخت، حتی اگر شکسته باشد. هر ترنج، هر شیشه و هر نقش باید عکاسی، شماره‌گذاری و ثبت شود. در پروژه‌ی سرچشمه‌ی بالا، برای هر ارسی یک پرونده‌ی عکسی تهیه شد که شامل نقشه‌ی جای قطعات و فهرست آسیب‌ها بود. این کار ساده به‌نظر می‌رسد، اما بدون آن، مرمت‌کار بعدی هیچ راهنمایی نخواهد داشت.

در مرحله‌ی بعد، چوب‌های پوسیده با چوب هم‌جنس تعویض می‌شوند و شیشه‌های شکسته با شیشه‌ی رنگی تازه پر می‌شوند. نکته‌ی مهم این است که شیشه‌ی جدید نباید بیش از حد روشن یا یکنواخت باشد، چون کل حس ارسی را خراب می‌کند. در ۹ نمونه‌ای که مرمت شده، بهترین نتیجه زمانی به دست آمد که شیشه‌ها را از خود محله و از خانه‌های در حال تخریب جمع‌آوری کردیم. رنگ قدیمی، حتی اگر کمی کدر باشد، هماهنگی بهتری با بقیه‌ی بنا دارد.

ارسی امروز: از حریم تا تزئین

امروز ارسی دیگر فقط برای پنهان‌کاری ساخته نمی‌شود. بسیاری از آن‌ها به عناصر تزئینی تبدیل شده‌اند و حتی در ساختمان‌های تازه هم تقلید می‌شوند. این تقلید گاهی خوب است، اما اغلب فقط ظاهر را می‌گیرد و از روح کار چیزی نمی‌ماند. ارسی‌ای که فقط برای عکس پشت شیشه‌ی بی‌رنگ نصب شده، دیگر نه حریم می‌سازد و نه بخت روشن می‌کند. شاید مهم‌ترین کار ما این باشد که بفهمیم این اثر برای چه ساخته شده بود، پیش از آنکه بخواهیم آن را برای چیز دیگری نگه داریم.

پیوست: نمونه‌ی ثبت یک ارسی

برای آنکه روش ثبت ارسی‌ها روشن‌تر شود، نمونه‌ی یکی از آن‌ها را که در خانه‌ی شماره‌ی ۱۷ کوچه‌ی نارون‌بن ثبت شده است، در اینجا می‌آوریم. این ارسی در اتاق پذیرایی طبقه‌ی اول قرار دارد و رو به حیاط باز می‌شود. ابعاد آن ۲٫۴۰ متر در ۱٫۶۰ متر است و شامل ۲۱ ترنج در ۱۴ ردیف می‌باشد. نقش غالب آن ترکیبی است و در لایه‌ی درونی شیشه‌های سبز و زرد به‌کار رفته است. در زمان ثبت، ۳ شیشه شکسته و ۲ ترنج گم شده بود.

منابع

۱. صفاپور، لعبت‌آرا. «ارسی‌های محله‌ی سرچشمه». مجله‌ی هنرهای سنتی، شماره‌ی ۴۲، ۱۳۹۶.

۲. رحیمی، داوود. «نقش‌های گیاهی در چوب‌بری قدیم». گزارش‌های میدانی، جلد ۳، ۱۳۹۸.

۳. نوروزی، فرهاد. «بررسی آسیب‌های ارسی‌های بی‌سرپرست». پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی هنر، ۱۴۰۰.

۴. یزدان‌پناه، مهرداد. «شیشه‌های رنگی و باورهای مردمی». فصلنامه‌ی فرهنگ مردم، شماره‌ی ۱۱، ۱۳۹۵.

۵. کریمی، سیمین‌دخت. «ثبت و مستندسازی بناهای تاریخی». راهنمای عملی، ویرایش دوم، ۱۴۰۱.

۶. عباسی، رضا. «مرمت چوب در بناهای اندرونی». گزارش طرح، ۱۳۹۹.

۷. ملک‌زاده، نسرین. «زنان و پنجره: مطالعه‌ای درباره‌ی ارسی». مجله‌ی مطالعات اجتماعی، شماره‌ی ۲۸، ۱۳۹۷.

۸. فرهادی، امیر. «ارسی‌های شهر ما». گزارش میدانی، ۱۳۹۴.

۹. شریفی، منوچهر. «ارسی و حریم خانه». مجله‌ی هنرهای سنتی، شماره‌ی ۳۱، ۱۳۹۲.

۱۰. موسوی، لیلا. «ثبت و مستندسازی بناهای تاریخی». راهنمای عملی، ویرایش دوم، ۱۴۰۱.

سیر و زیارت چشمه‌ی انتظار، خانهٔ فغفار — مشهدالاردهال، حدنشناسی، خدماتِ مصاحبه، خلعت

www.iran-archive.com

میزگرد بادرد دیم پاییزه‌ی ۱۴۰۲ مرداد و دلاوران اسپر یالیسم